

Klasik Arap Şiiri ve Belagatinin İzinde: Muzaffer el-'Alevî'nin Nadratü'l-iğrîd'i Özelinde Mukayeseli Bir İnceleme

Yusuf Seller

[0000-0002-7530-1399](mailto:yusuf.seller@ikc.edu.tr) | yusuf.seller@ikc.edu.tr

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ROR ID: [024nx4843](https://orcid.org/024nx4843)

Öz

Bu çalışmada hicri VII. yüzyıl Arap dili ve belagati âlimi Muzaffer el-'Alevî'nin (öl. 656/1258) Nadratü'l-iğrîd fi nusratî'l-karîd adlı eseri, şiir ve belagat alanlarındaki içeriği açısından ele alınmıştır. Anılan eser bağlamında müellifin klasik Arap şiirine ve belagatin öne çıkan konularına dair sunduğu bakış açısı incelenmiştir. Özellikle, eserin ilk bölümünde Muzaffer el-'Alevî'nin şiire odaklanması, belagat literatüründe alışılmadık bir bakış açısını yansıtmaktadır. Nitekim bu eser belagatin ön plana çıktığı ancak eleştiri açısından durağanlığın başladığı bir dönemin ürünüdür. Böyle bir çalışmanın önemi ve özgünlüğü, ülkemiz Arap dili literatüründe hakkında henüz bir çalışmaya rastlanmayan bir belagat âlimi ve onun eserine ilişkin bir inceleme sunma çabasından ileri gelmektedir. Müellifin biyografisine ilişkin doyurucu bilgiye sahip olunamasa da eğitim hayatında hocaları ve ailesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, devlet erkanının önemli figürleriyle olan bağlantıları, onun akademik birikimini bir esere dönüştürmesinde etkili olmuştur. Ancak Şif kökeni ve dönemin sosyopolitik bağlamı gibi birçok faktör nedeniyle müellifin Arap dili ve belagati literatüründe yeterince keşfedilmemiş olabileceği düşünülmektedir. Çalışmada müellifin hayatına ilişkin tespit edilen anekdotlar yer almakla beraber, klasik Arap şiirine ve belagatin öne çıkan konularına dair iz sürümü gerçekleştirilmiştir. Yöntem olarak sosyal bilimler araştırma tekniklerinden nitel analiz esas alınmıştır. Eserin ilk bölümünde müellifin bakış açısından şiirle ilgili konular ele alınmış, ilgili dönemde şiir özelinde Arap edebi eleştirisi ve belagatinin doğası aydınlatılmaya çalışılmıştır. Nitel analiz yöntemi, eserin içeriğinin derinlemesine incelenmesine ve şiir ile belagat konularındaki özgün yaklaşımların ortaya çıkarılmasına olanak tanımıştır. *Nadra*'da şiir ve belagat konularının anlaşılır bir düzende sunulduğu ve dönemin belagat ve eleştiri anlayışına yeni bir yaklaşım getirildiği, bu çalışmanın öne çıkan bulgularındandır. Muzaffer el-'Alevî, eserinin ilk bölümünde şiirin mahiyetine odaklanmış, belagat literatüründe alışılmadık bir bakış açısıyla konuyu ele almış ve bu açıdan dönemin durağan eleştiri ortamında önemli bir adım atmıştır. Eserin beş bölümden oluştuğu ve konuların sistematik bir şekilde ele alındığı görülmektedir. İlk bölümde şiirin özellikleri, tanımı, tarihçesi ve temel unsurları detaylandırılırken ikinci bölümde şairlerin kullanması gereken ve kaçınması gereken hususlar vurgulanmıştır. Üçüncü bölümde şiirin faydaları ve toplum üzerindeki etkileri incelenmiş, dördüncü bölümde ise övgü ve yergi konularının şiirdeki yeri ele alınmıştır. Son bölümde şairin edinmesi gereken bilgiler ve entelektüel donanım üzerinde durulmuştur. Eserde şiirin etimolojisi ve mahiyeti hakkında detaylı analizler yapılmış ve Arap şiirinden geniş örnekler sunulmuştur. Muzaffer el-'Alevî'nin bu eseri, klasik Arap şiiri ve belagatine dair sunduğu yenilikçi yaklaşımları ortaya koymaktadır. Müellif, dönemin eleştiri anlayışına getirdiği yenilikler ile şiir ve belagat literatürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Bu durum, onun eserini edebi eleştiri, özellikle de belagat alanında önemli bir eser olarak anmayı mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, Muzaffer el-'Alevî'nin eserinin önemi gözetilerek klasik Arap şiirine ve belagatine dair sunduğu yenilikçi yaklaşımlar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Sonuç olarak ülkemiz Arap dili literatüründe Muzaffer el-'Alevî ve *Nadra*'sının ilk kez ele alındığı bu makale, Arap edebi eleştirisi ve belagatine dair yeni anlayışların keşfine katkı sağlama amacıyla özgün bir araştırma girişimi olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma, Muzaffer'in eserinin klasik Arap şiirine ve belagatine dair sunduğu yenilikçi yaklaşımları ortaya koymakta ve onun edebi eleştiri alanındaki önemli katkılarını

aydınlatmaktadır. Gelecek araştırmalar için de müellifin diğer eserlerine dair bir iz sürümü yapılabilir. Ayrıca Nadra'daki meselelere ilişkin farklı çalışmalar ortaya konularak literatüre katkı sağlanabilir. Anılan hususlar ışığında bu araştırmanın, Arap edebi eleştirisi ve belagatine dair yeni bir perspektif sunarak literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Arap Dili ve Belagatı, Muzaffer el-'Alevî, Nadrâtü'l-iğrîd, Şiir, Belagat

Atıf Bilgisi

Seller, Yusuf. "Klasik Arap Şiiri ve Belagatinin İzinde: Muzaffer el-'Alevî'nin Nadrâtü'l-iğrîd'i Özelinde Mukayeseli Bir İnceleme". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Eylül 2024), 866-886. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1479550>

Geliş Tarihi	07.05.2024
Kabul Tarihi	17.07.2024
Yayın Tarihi	15.09.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

In the Footsteps of Classical Arabic Poetry and Rhetoric: A Comparative Analysis of Muzaffar al-Alawî's Nadrah al- Ighrîd

Yusuf Seller

[0000-0002-7530-1399](mailto:yusuf.seller@ikc.edu.tr) | yusuf.seller@ikc.edu.tr

İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, İzmir, Türkiye

ROR ID: [024nx4843](https://orcid.org/024nx4843)

Abstract

This study examines the work of Muzaffar al-'Alawi, an Arabic language and rhetoric scholar from the 7th century AH (d. 1258 CE), focusing on his book Nadrat al-Ighrid fi Nusrati'l-Qarid. The analysis delves into the content of this work in the context of classical Arabic poetry and rhetoric. Particularly, Muzaffar al-'Alawi's emphasis on poetry in the first chapter reflects an unconventional perspective within the rhetoric literature of the time. This work is a product of a period when rhetoric was prominent but literary criticism was beginning to stagnate. The importance and uniqueness of this study stem from its effort to examine a rhetoric scholar and his work, which has not yet been studied in our country's Arabic literature. Although detailed information about the author's biography is scarce, it is understood that his teachers and family were influential in his education. Additionally, his connections with influential figures in the state administration likely enriched his academic environment and played a role in transforming his academic knowledge into a written work. However, due to his shiah background and the sociopolitical context of the period, it is thought that he may not have been sufficiently discovered in the Arabic language and rhetoric literature. The study includes anecdotes related to the author's life and traces the prominent topics of classical Arabic poetry and rhetoric. Qualitative analysis methods from social sciences research techniques were employed. The first chapter examines the author's perspective on poetry-related topics and illuminates the nature of Arabic literary criticism and rhetoric during that period. The qualitative analysis method allows for an in-depth examination of the content and reveals the original approaches to poetry and rhetoric in the work. One of the key findings of this study is that Nadrah al-Ighrid presents poetry and rhetoric topics in a comprehensible manner and introduces a new approach to the rhetoric and criticism understanding of the period. Muzaffar al-'Alawi focused on the nature of poetry in the first chapter of his work, approaching the subject with an unconventional perspective within the rhetoric literature, thereby taking a significant step in the stagnant critical environment of the period. The work consists of five chapters, each systematically addressing different topics. The first chapter details the characteristics, definition, history, and fundamental elements of poetry. The second chapter emphasizes what poets should and should not do. The third chapter examines the benefits of poetry and its impact on society, while the fourth chapter discusses the place of praise and criticism in poetry. The final chapter focuses on the knowledge and intellectual equipment a poet should possess. The work provides detailed analyses of the etymology and nature of poetry and presents extensive examples of Arabic poetry. Muzaffar al-'Alawi's work reveals innovative approaches to classical Arabic poetry and rhetoric. The author made significant contributions to the poetry and rhetoric literature with the innovations he introduced to the critical understanding of the period. This study thoroughly analyzes the innovative approaches presented in Muzaffar al-'Alawi's work regarding classical Arabic poetry and rhetoric. In conclusion, this article can be considered a unique research initiative aiming to contribute to the discovery of new understandings of Arabic literary criticism and rhetoric by examining Muzaffar al-'Alawi and his Nadrah for the first time in our country's Arabic language literature. This research sheds light on the innovative approaches presented in Muzaffar's work regarding classical Arabic poetry and rhetoric and highlights his significant contributions to the field of literary criticism. Future research could trace his other works and further

explore the issues presented in Nadrah to contribute to the literature. Given these points, this study is expected to fill a significant gap in the literature by offering a new perspective on Arabic literary criticism and rhetoric.

Keywords

Arabic Language and Rhetoric, Muzaffar al-Alawi, Nadrah al-Ighrid, Poetry, Rhetoric

Citation:

Seller, Yusuf. "In the Footsteps of Classical Arabic Poetry and Rhetoric: A Comparative Analysis of Muzaffar al-Alawi's Nadrah al-Ighrid". *Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology* 11/2 (September 2024), 866-886. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1479550>

Date of Submission	05.07.2024
Date of Acceptance	07.17.2024
Date of Publication	09.15.2024
Peer-Review	Double anonymized / Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Hicri VII. asır, Arap dili ve belagati sahasında edebi eleştirinin durağanlık gösterdiği belagatin sistematikleştiği bir evreyi temsil eder. Böyle bir dönemde Sekkâkî (öl. 626/1229) ve Ziyâüddîn İbnü'l-Esîr (öl. 637/1239) gibi eserleri ve belagate dair görüşleriyle edebi çevrelerde ses getiren isimler dikkat çekmektedir. Öte yandan Arap dili ve belagati sahasında mezkûr isimler kadar öne çıkmayan muhtemelen bundan dolayı da kendisi hakkında ülkemizde herhangi bir çalışma yapılmadığı anlaşılan belagat âlimlerinden biri, Ebû Ali el-Muzaffer b. Saîd Ebî'l-Kâsım el-Fadl b. Ca'fer Yahya b. Ebî Ali Abdullah b. Ebî Abdullah Ca'fer el-'Alevî el-Hüseynî'dir.¹ Eldeki veriler el-Muzaffer el-'Alevî'nin² Musul'da 584/1188 yılında doğduğunu ve hayatının büyük çoğunluğunu Bağdat'ta geçirdiğini, hicri 656/1258 senesinde, doğduğu topraklarda - Musul'da- vefat ettiğini haber vermektedir.³

Muzaffer'in yaşamı konusunda çok detaylı bir bilgiye sahip değiliz. Ancak *Nadratü'l-iğrîd fi nusrati'l-karîd*⁴ adlı eserinden çıkarım yapabildiğimiz kadarıyla Ebû Muhammed b. Ebû'l-Berekât, İbnü'l-Bakkâl el-Mukrî'nin (öl.[?]) onun hocalarından biri olduğunu görüyoruz. Eserinde, hicri 603 yılında hocasından yaptığı bir nakil buna delâlet etmektedir.⁵ Yine kitabındaki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla çocukluk yılları babasının⁶ tedrisinde geçmiştir.⁷ Baba tarafından *Şeyhuş-Şerîf* lakaplı bir neseb alimiyle de akraba olduğu erişilebilen bilgiler arasındadır. Musul'da bir müddet ikamet ettikten sonra Bağdat'a geçen Muzaffer, yaklaşık yüz yıllık bir yaşam sürmüştür.⁸ Hatîb el-Bağdâdî'nin (öl. 463/1071) *Târihu Bağdat* isimli eserine eklenen zeyillerde şairlik yönünün olduğu belirtilir.⁹ Yaşamıyla ilgili dikkat çeken hususlar arasında Abbâsîlerin son halifelerinden Mu'tasım Billah'ın (öl. 656/1258) vezirlerinden İbnü'l-'Alkamî (öl. 656/1258) ile ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Öte yandan, Şîf olduğu eserinde İbn Tabâtabâ el-'Alevî'den (öl. 322/934) yaptığı nakillerden ve Vezir el-Alkamî ile olan yakınlığından anlaşılmaktadır. Muzaffer'in belagate ve şiire dair konuları irdelediği araştırmamızın konusu olan *Nadra'sı* vezirin Muzaffer'den şiirin sınırları ve üstünlüklerine dair bir kitap telif etmesi isteği üzerine ortaya çıkmıştır. Kâtip Çelebi (öl. 1067/1657) eserin hicri 642 yılında müellifin vefatından on dört yıl önce tamamlandığını haber vermektedir.¹⁰ Modern dönem edebiyat araştırmacılarından İhsân

¹ Muzaffer el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd fi nusrati'l-karîd* (00937), vr. 3; Süleymaniye Kütüphanesi Reisulkuttub 00937, Damat İbrahim Paşa 00963, Hamidiye 01209 katolog numaralı yazma nüshalarda müellifin ismi bu şekilde anılmaktadır. Yine Süleymaniye Kütüphanesi'nde mikrofilm olarak 01424 numara kaydıyla yer alan nüshada müellifin ismi bu şekilde zikredilmektedir.

² el-Muzaffer el-'Alevî ismini sonraki kullanımlarımızda kolaylık olması açısından "Muzaffer" olarak zikredeceğiz.

³ Hayruddin ez-Zirikli, *el-'Alâm* (Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, 2002), 7/257; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin* (Beyrut: Mektebetü'l-müsenâ, ts.), 15/12/300; İsmail b. Muhammed el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin esmaü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin* (İstanbul: Meb, 1955), 2/2/464.

⁴ Çalışmamız boyunca bu eseri "*Nadra*" şeklinde kısaltarak anacağız.

⁵ Muzaffer el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd fi nusrati'l-karîd*, thk. Nühâ Arif el-Hasen (Dimâşk: Mecma'u'l-lügati'l-'Arabiyye, ts.), 458.

⁶ Babası hakkında bilgi için bk. Kemalüddîn el-Müsülî, *Kalâidü'l-cümân fi ferâidü şu'arâi haze'z-zaman*, thk. Kâmil Selman el-Cubûrî (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye, 2005), 9/4/336.

⁷ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, 347.

⁸ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, "Muhakkikin mukaddimesi", ç.

⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdat ve zuyâluhâ* (Beyrut: Daru'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1417), 24/21/173-174.

¹⁰ Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn* (Bağdat: Mektebetü'l-müsenâ, 1941), 6/2/1959.

'Abbâs (öl. 2003) ise *Nadra*'yı yetersiz bulduğundan vezirin böyle bir eserin ortaya çıkmasına sebep olmasını eleştirmiştir.¹¹

Muzaffer'in *Nadra*'da işaret ettiği¹² *er-Risâletü'l-Aleviyye* adlı bir eserinin olduğu anlaşılrsa da bunun, günümüze gelip gelmediği henüz meçhullüğünü korumaktadır. Risâlesine ilişkin ifadelerinden, bunu *Nadra*'dan önce kaleme aldığı ve eserin fesahat ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Muzaffer, bu eserde belagat âlimlerinden İbn Sinân el-Hafâcî'nin (öl. 466/1073) *Sırru'l-fesâha* adlı eserinden yararlandığını belirtmektedir.¹³ Tarihçi ve araştırmacı kimliğiyle bilinen Ömer Rızâ Kehhâle (öl. 1987) ise Muzaffer'in *Sarfu'l-mearreti'ani's-şeyhi'l-Me'arrî* isimli bir eserinden daha söz eder.¹⁴ Öte yandan, bilim tarihine ve İslâmî eserlere ilişkin önemli çalışmalarıyla tanınan Fuat Sezgin (öl. 2018) Muzaffer'in *Şerhu ba'di ebyâti'l-Mütenebbî* adıyla bir eserinden söz etmektedir.¹⁵ Çalışmamızda Muzaffer'in andığımız bu eserlerinden *Nadra* özelinde şiir ve belagete dair yaklaşımına odaklanacağız. Muzaffer ve eserine ilişkin Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi de dâhil olmak üzere ülkemizde henüz bir araştırmaya rastlanmaması araştırmamızın özgün yönlerinden biri olarak anılabilir.

1. Nadratü'l-iğrîd

Muzaffer *Nadra*'yı beş bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde şiirin özellikleri ve ahkâmını, durumlarını ve kısımlarını ele almaktadır. Burada "الشعر" şiir lafzının orijinine dair mülahazaları yer alır. İkinci bölümde şairin kullanmasının uygun olduğu ve olmadığı şeyler üzerine konuşur. Üçüncü bölümde şiirin faydaları ve tesiri üzerine analizlerde bulunup Arapların yaşamındaki yerini ele alır. Dördüncü bölümde ise şiirde övgü (medh) ve yergi (zem) konularına odaklanır. Beşinci bölümde şairin şiir konusunda edinmesi ve kaçınması gerekenlere değinir.¹⁶ Daha önce de belirttiğimiz gibi Muzaffer, *Nadra*'nın mukaddimesinde dönemin veziri el-Alkamî'nin isteği üzerine eserini kaleme aldığını belirtir. Kitabı neden böyle isimlendirdiğini ise şiirin güzelliğini ön plana çıkarmak ve bu konuya ilgi duyanlara yardımcı olmak maksatlarıyla açıklar.¹⁷

Muzaffer, kendisinden önceki dönemlerde kaleme alınan çalışmaların birçoğunun, şiir konusunda nüfuz edemediği birçok hususu etraflı bir şekilde ortaya koyar. Geniş bir şiir motifi sunar. Özellikle de Cahiliye'ye ve İslami Dönem'e ait şiirlere sıkça yer verir. Ayrıca muhdeslerin şiirine de müracaat ettiği görülür. Eserin yönteminde tartışma üslubundan ziyade meseleleri serdetme ve öğretme maksadı sezilir. Muzaffer'in özellikle İbn Reşik el-Kayrevânî'nin (öl. 456/1064) *el-'Umde*'sinden yararlandığı müşahede edilir. Mesela *Nadra*'daki konuların *el-'Umde*'yle örtüşmesi bunun göstergelerinden biridir.¹⁸ Bedî' konusundaki açıklamalar başta

¹¹ İhsân 'Abbâs, *Târihu'n-Nakdi'l-Edebî 'inde'l-'Arab* (Beirut: Dâru's-sekâfe, 1983), 611.

¹² el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, 61, 268, 441.

¹³ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, 61,268, 441.; bk. el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, "Muhakkikin mukaddimesi", ; 'Abbâs, *Târihu'n-Nakdi'l-Edebî*, 608.

¹⁴ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 15/12/300.

¹⁵ Fuat Sezgin, *Târihu't-turâsî'l-'Arabî*, çev. Mahmut Fehmî Hicâzî (Câmi'atü İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1991), 4/38; bk. Ali Rıza Karabulut-Ahmet Turan Karabulut, *Mu'cemü't-târîhi't-turâsî'l-İslamiyyi fî mektebâti'l-'âlem (el-mahtâtât ve'l-matbû'ât)* (Kayseri: Dâru'l-akabe, 2001), 6/5/3768.

¹⁶ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*; bk. 'Abbâs, *Târihu'n-Nakdi'l-Edebî*, 608.

¹⁷ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, 4.

¹⁸ Krş. İbn Reşik el-Kayravânî, *el-'Umde fî mehâsini's-ş-i'r ve âdâbihi ve nakdihi*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beirut: Dâru'l-cil, 1981).

olmak üzere konuların ele alınış üslûbu ve örneklerin seçimi Muzaffer'in eserinin *el-'Umde*'nin farklı bir versiyonu olduğu izlenimi vermektedir. *Nadra*'nın muhakkiki de bu duruma işaret etmektedir.¹⁹ İki eser böylesine birbirine yakın görünürken Muzaffer'in, İbn Reşîk'in hüküm verdiği birçok hususta yorum yapmaması dikkat çekicidir. Mesela *el-Bedî*²⁰ ve teşbih²¹ konularında Muzaffer şahsi kanaatlerini sunmamıştır.²²

Muzaffer, kimi konulardaki görüşleriyle muhalif bir tavır sergiler. Mesela Ziyâüddîn İbnü'l-Esîr (öl. 637/1239) gibi döneminin önde gelen isimleri farklı iki şairin aynı şiiri söylemesini (tevârüd) normal kabul ederken²³ o, bunu serika olarak nitelendirir.²⁴ Sunduğu bazı konularda, örneğin eleştiri ve sanat,²⁵ hüküm vermekten kaçındığı görülür.²⁶ Yine kanaat bildirip açıklama yapmaktan geri durduğu konulardan biri de eleştirmenin şiir konusundaki bilgisi ve tecrübesidir.²⁷

Öte yandan, Muzaffer'in özgün olduğu hususlardan söz edilebilir. Mesela belagat ve tanımlı konusunda diğerlerinin görüşlerini sunmakla yetinmemiş "بلغ" kelimesinin kök harflerinden meydana getirilebilecek "الغب", "بغل", gibi kelimelerin analizine de odaklanmıştır.²⁸ Nitekim bu çözümleme, eserindeki en özgün yanlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bir başka örnekte "الصنعة" ve "المصنع" kelimeleri arasındaki farklılığa işaret etmiştir. Eser boyunca kudemânın görüşleri arasında tercihler yaptığı da müşahade edilmektedir.²⁹

Muzaffer'in sunduğu konuları desteklemede Arap şiirinden örneklere sıkça müracaat ettiği görülür. Bu bağlamda en fazla başvurduğu şiirler sırasıyla İmruülkays (öl. m. 540 [?]), Mütenebbî (öl. 354/965), Tarafe (öl. 564 [?]), Ebû Temmâm (öl. 231/846), Züheyr (öl. m. 609 [?]), Ferezdak (öl. 114/732), Aşâ (öl. 7/629 [?]), Nâbiga (öl. m. 604 [?]), Cerîr (ö. 110/728 [?]), Hassân (öl. 60/680 [?]), Antere (öl. 614 [?]) ve Ebû Nüvâ's'a (öl. 198/813 [?]) aittir.³⁰ Şairlerin isimleri ve dönemleri göz önüne alındığında, Muzaffer'in eserinde şahit olarak kullandığı şiirleri herhangi bir dönemle sınırlamadığı anlaşılmaktadır.

Önceki paragraflarda belirttiğimiz üzere, *Nadra*'nın referanslarının ilkinin *el-'Umde* olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında, Kudâme b. Ca'fer'in (öl. 337/948 [?]) *Nakdû-ş-şî'r* ve Hâtimî'nin (öl. 388/998) *Hilyetü'l-muhâdara*'sına başvurduğu anlaşılmaktadır. Mesela İbnü'l-Mu'tez'in (öl. 296/908) teşbih konusundaki maharetine dikkat çekmek adına *Hilyetü'l-muhâdara*'daki ibareleri

¹⁹ bk. el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, ج, 3.

²⁰ el-Kayravânî, *el-'Umde*, 1/265.

²¹ el-Kayravânî, *el-'Umde*, 1/286-299.

²² el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 150, 180.

²³ Ziyâüddîn İbnü'l-Esîr, *el-İstidrâk fî'r-red 'ale risâleti'bnî'd-Dehhân el-müsemma bi'l-meâhizi'l-Kindiyye mine'l-me'ânî't-Tâiyye*, thk. Hafnî Muhammed Şerîf (Kâhire: Mektebetü'l-Anclû'l-Mısrıyye, 1958), 61-62.

²⁴ Bu konuda *Nadra* muhakkiki onun İbnü's-Sikkî't'in (öl. 244/858) yolundan gittiğini belirtir. Muhtemelen bunu Muzaffer'in eserinin 225. sayfasındaki açıklamasına dayanarak söyler. Çünkü İbnü's-Sikkî't'in elimizdeki eserlerinde bu konudaki görüşüne dair herhangi bir veriye erişemedik. ir delil tespit edemedik. el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, ج.

²⁵ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 26.

²⁶ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 26.

²⁷ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 331.

²⁸ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 18.

²⁹ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 69, 78, 99, 116.

³⁰ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 387-507.

aynıyla zikrettiği görülür.³¹ Ayrıca İbn Tabâtabâ el-'Alevî'nin (öl. 322/934) 'İyâru-ş-şî'r'inden³² ve İbn Cinnî'nin (öl. 392/1003) *el-Hasâis*'inden³³ yararlandığı belirtilmelidir.

Sonuç itibarıyla eserin muhtevasının sarf, nahiv, belagat gibi sahalara ilişkin mülahazalar içerdiği ancak bunlara şiirin mahiyetini anlamak açısından³⁴ yer verildiği söylenebilir. Ayrıca Muzaffer'in şiirin değerine dair edebi çevrelerde meşhur olmuş hikayelere temas ettiği görülmektedir.³⁵ Son tahlilde Muzaffer'in "şiirin güzelliğini ön plana çıkarma ve konuya ilgi duyanlara yardımcı olma" maksadına hizmet eden bir çalışma yaptığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki mülahazalarda Muzaffer'in eserinde şiir ve belagete dair konulara yaklaşımı ele alınarak çalışmasının Arap dili ve belagati açısından değeri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. Şiirin Mahiyeti

Muzaffer, şiirin kelime kökeni itibarıyla bilmek, idrak etmek ve yetenek kelimeleriyle ilişkili olduğunu vurgular. İbnü'l-'Arabî'nin (öl. 231/745):

"يَا لَيْتَ شِعْرِي وَالْمَنَى لَا تَنْفَعُ ..."

"Keşke temenninin fayda vermediğini bilseydim..."

şeklinde başlayan beyitlerinde "يَا لَيْتَ شِعْرِي" "Keşke bilseydim." ifadesini buna delil getirir. Şairin ise bilgi ve yeteneğinden dolayı şair olarak isimlendirildiğini söyler.³⁶

Öte yandan şiirin "القرىض" "el-Karîd" şeklinde isimlendirildiğine işaret eden Muzaffer, bu kelimenin kesmek, kat etmek manalarıyla terim anlamı arasında ilişki olduğunu belirtir. Muzaffer'e göre böyle bir adlandırma, sözden bir parçanın koparılarak mananın ifade edilmesinden ileri gelmektedir. Örneğin o, Kehf suresinde geçen şu pasajda "تَقْرَضُهُمْ" ibaresinde "قرض" kelimesinin kesmek anlamını delil getirir.³⁷

"... وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرَضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ ..."³⁸

"... Güneş battığında onları sol yandan keser-geçerdi ..."

Şiiri ifade etmede kullanılan bir diğer kelimenin "القصيد" "el- Kasîd" olduğunu bildiren Muzaffer, bunun cemisinin "القصيد" "el-Kasîde" olduğunu belirtir. Buradaki durumun "سفين-سفينة" kelimelerinin müfred ve cemisinin ifade edilmişindekiyle aynı olduğuna dikkat çeker. "القصيد" lafzının "القطعة" "Parça, cüz, kıt'a" manasında olduğunu ve kırılan bir şeyden kopan bir parçayı ifade etmede kullanıldığını belirtir. Bu nedenle de kasîde sözden bir parça olarak telakki

³¹ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 135, 139; krş. Ebû Ali el-Hâtîmî, *Hilyetü'l-muhâdara fî sinâ'ati-ş-şî'r*, thk. Ca'fer el-Kettânî (Beyrut: Dârü'r-Reşîd, 1979), 1/136.

³² bk. İbn Tabâtabâ el-'Alevî, 'İyâru-ş-şî'r', thk. Abdülazîz b. Nâsır el-Mânî (Kahire: Mektebetü'l-hancı, ts.), 210-211.

³³ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 23-24.

³⁴ bk. Erken, İsmail. "Emevî Dönemi Şiir Eleştirisine Genel Bir Bakış". *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 38 (21 Şubat 2024), 1158-1171.

³⁵ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 226; bk. 'Abbâs, *Târihu'n-Nakdi'l-Edebi*, 609.

³⁶ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 7, 8; krş. Kudâme İbn Ca'fer, *Nakdû'n-nesr*, thk. Hüseyin Taha - Abdülhamid el-'İbadî (Kahire: Darü'l-kütübî'l-Mısıriyye, 1933), 66.

³⁷ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 8.

³⁸ Kehf 18/17.

edilmiştir.³⁹ Bununla ilgili Müseyyeb b. 'Ales'in (öl. 580-600[?]) şu beytinde geçen "قصيدة" kelimesini delil getirir: [Kâmil]

"فَلأَهْدِينَنَّ مَعَ الرِّيحِ قَصِيدَةً ... مَنِيَّ مُغْلَعَةً إِلَى الْقَعَقِ"⁴⁰

"Ka'ka' b. Ma'bed b. Zürâre'ye rüzgârla birlikte şiirinden bir parçayı hediye olarak yollayacağım."

Muzaffer kasîdenin aynı zamanda kâfiye olarak isimlendirildiğini belirtir.⁴¹ Bunu kafiyenin beytin izini sürmede bir remz (sembol) olmasıyla ilişkilendirir. Bu bağlamda cemî bir kelimenin kendi müfrediyle ifade edilmesinin icaz kabilinden olduğunu söyler. Dolayısıyla kasidenin tamamına kelime denildiğini, "الكلمة" "el-Kelime" lafzının ise müfred olduğunu belirtir. Yine kelimenin "الكلام" "el-Kelâm" yerine kullanılmasının da buradaki durumla aynı olduğunu ifade eder. Muzaffer bu iddiasını Hansâ'nın (öl. 24/645) şu beytiyle destekler:⁴²[Vâfir]

"وَقَافِيَةٌ مِثْلُ حَدِّ الْمَنَّا ... نَ تَبَعِي وَبِهَالِكَ مَنْ قَالَهَا"⁴³

"Nice kasîde var süngü gibi keskin halde,⁴⁴ o kalır da onu söyleyen yok olup gider."

Muzaffer'in yukarıda andığımız izahları, konuyu ele alış tarzına ilişkin özgün tutumlarından biri olarak değerlendirilebilir. Nitekim şiir ve onu ifade etmede başvurulan tüm kavramlardan söz edip bunların lügat ve terim anlamları arasında bir ilişki olduğu iddiasıyla kendi perspektifinden bir analiz yapmıştır. Ayrıca her bir iddiasını Kur'an ya da şiirle ispatlama yoluna gitmiştir.

Muzaffer bu aşamadan sonra kelime analizlerini bir yana bırakarak şiirin terim anlamına ilişkin izahlarına başlar. Buna göre şiir, anlaşılır manalara delalet eden lafızlar manzumesidir. Muzaffer buna, sistemli bir biçimde birbiri ardına dizilmiş belirli bir manaya delalet eden lafızlar denebileceğini ekler. Bu yaklaşım, daha önce şiirin tanımına ilişkin mülahazalarıyla dikkat çeken Kudâme b. Ca'fer (öl. 337/948 [?]) ve İbn Reşîk gibi eleştirmenlerin konuya yaklaşımıyla biraz farklılık taşımaktadır. Nitekim İbn Reşîk'e göre şiir lafız, mana, vezin ve kafiyenin şiir kastıyla söylenmesidir.⁴⁵ İbn Reşîk'in kasıt ya da niyetin gerekliliğine dikkat çektiği tanımının, Kudâme'ninkiyle paralellik taşıdığı anlaşılmaktadır. Çünkü Kudâme, şiir telifinde maksadın kaliteli bir eser ortaya koymak olduğunu vurgulamıştır.⁴⁶ Bu açıdan bakıldığında Kudâme ile İbn Reşîk'in tanımlarında da bir nüans olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü İbn Reşîk, kulağa kafiyeli ve vezinli gibi gelen her sözün şiir olamayacağını, şiir olarak nitelenecek sözün ancak şiir niyetiyle söylenmesi gerektiğine dikkat çeker.⁴⁷ Kudâme ise mevzubahis sözün zaten şiir niyetiyle

³⁹ el-'Alevî, *Nadratü'l-İğrîd*, 9.

⁴⁰ Müseyyeb b. 'Ales, *Dîvânu Müseyyeb b. 'Ales*, thk. Abdurrahman Muhammed el-Vasîfî (Kâhire: Mektebetü'l-edebe, 2003), 97.

⁴¹ Benzer örnek ve açıklamalar için bk. Ebû Sa'îd es-Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sîbeveyh*, thk. Ahmed Hasen Mehdîl - Ali Seyyid Ali (Beirut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2008), 5/5/90.

⁴² el-'Alevî, *Nadratü'l-İğrîd*, 9-10.

⁴³ Ümmü Amr Tümmâdir bint Amr b. el-Hâris b. eş-Şerîd (Hansâ), *Dîvânu'l-Hansâ bi şerhi Sa'leb*, thk. Enver Ebû Süveylim (Ammân: Dâru Ammâr, 1988), 106.

⁴⁴ "حد السنان" ifadesiyle kasidenin kalitesi kastedilmiştir. Bk. eş-Şerîd (Hansâ), *Dîvânu'l-Hansâ bi şerhi Sa'leb*, 107.

⁴⁵ el-Kayravânî, *el-'Umde*, 1/119-120.

⁴⁶ Kudâme İbn Ca'fer, *Nakdû'ş-Şi'r*, thk. Muhammed Abdülmun'im Hafâcî (Beirut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.), 64-65.

⁴⁷ el-Kayravânî, *el-'Umde*, 120.

söylendiğini varsayarak onda nitelikli söyleme maksadı arar. Dolayısıyla bu iki şiir tanımı bir arada düşünüldüğünde, Muzaffer'in tanımının ilk etapta her iki yaklaşımın ortak yönü sayılabilecek niyet unsuruna değinmediği görülür.

Muzaffer, şiir ve nesir arasında bir kıyas yapıldığında şiirin tür, netlik, fesahat, yoğunluk, güçlülük, doğruluk, etki, çarpıcılık, güzellik, kalıcılık, duruluk, hafiflik, incelik ve muhatapta bıraktığı izler bakımından nesirden daha üstün olduğunu ifade eder. Bu izahlar Muzaffer'in şiirin etki gücüne ve işlevselliğine dair mülâhazaları olarak dikkat çeker. Öte yandan İbn Reşîk'in, şiir ve nesir arasındaki kıyaslaması Muzaffer'inkinden farklılık taşır. 'Umde sahibi, Araplarda nesrin şiirden nicelik bakımından fazla olduğunu fakat sonraki dönemlere aktarımı açısından korunmasının güçlüğünden ötürü kaybolduğuna işaret eder. Buna karşılık şiir nicelik bakımından nesre göre daha az olsa da ezberlenmesinden ötürü kolaylıkla muhafaza edilebilmiştir. İbn Reşîk bununla birlikte, şiir ve nesrin sanatsal etki potansiyeline yönelik nesir taraftarlarının bir eleştirisine değinir. Buna göre nesri savunanlar, Kur'an'ın nesir türünde nazil olduğunu ve Peygamber (s.a.v.)'nin de şiir söylemediğini bir delil olarak sunmaktadır.⁴⁸ Görüldüğü üzere, İbn Reşîk'in nesir ve şiir arasındaki mukayesesi ile Muzaffer'inki birbirinden ayrılmaktadır.

Asmaî'yi (öl. 216/831) referans göstererek şiir hakkındaki analizlerini sürdüren Muzaffer; şiirin lafızlarının az, manalarının incelik ve kolaylık taşıyan bir niteliği olduğuna dikkat çeker. Nitekim böyle bir şiiri dinleyen, ondaki derinliğe ve inceliğe eriştiğini düşünür. Oysa durum böyle değildir. Aksine böyle bir şiir üzerine biraz daha düşünüldüğünde kastedilen manadan oldukça uzak kalındığını muhatap fark edecektir. Şiirde bu durum olmaksızın o, yalnızca istiflenmiş, nazmedilmiş bir kelimadan öteye geçemez.⁴⁹ Dolayısıyla bu ifadeleriyle Muzaffer, "الكلام الموزون المقفى" "Vezinli ve kafiyeli söz" şeklinde, içinde yalnızca vezin ve kafiyenin yer aldığı şiir tanımına⁵⁰ da itiraz etmektedir. Diğer yandan, yukarıda değindiğimiz sözün şiir niyetiyle söylenmesi hususu Muzaffer'in bu mülâhazasında zımnem de olsa yer almaktadır. Çünkü bu izahlarıyla o; derin manalar ifade eden yanıyla şiirin, kulağa kafiyeli ya da vezinli gibi gelen sözlerden ayrıldığına işaret etmiş gibidir. Öte yandan, bazı belagatçilerin şiirin doğasında yer alan söz sanatlarına dair vurgusuna dikkat çekerek şiirin sanatsallık amacına ilişkin ipuçları vermektedir. Buna göre şiir dediğimiz şey, birtakım olağan dışı meseller, eşsiz benzetmeler ve büyüleyici istiarelerden ibarettir.⁵¹

Muzaffer şiirde sanatsal yetkinliğin önemini ifade etmek için *el-Emâli* sahibi İbnü's-Şecerî'den⁵² (öl. 542/1148) bir rivayet nakleder. Buna göre, Hatîb et-Tebrîzî (öl. 502/1109) Ebû Alâ el-Ma'arrî'ye (öl. 449/1057) şiirini okumuş ve onun eleştirmesini istemiştir. Maarri, Tebrîzî'nin beyitlerini beğenmiş ancak içlerinden birinde: "Ey Zekeriyyâ! İşte şiir dediğin

⁴⁸ el-Kayravânî, *el-'Umde*, 21.

⁴⁹ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 10.

⁵⁰ Mehmet Yalar, "Arap Şiiri", *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, ed. İsmail Güler (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 308.

⁵¹ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 11.

⁵² bk. Ersönmez Hüseyin, *Arap Dilinde Emâli Geleneği İbnü's-Şecerî'nin el-Emâli Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022).

budur!" diyerek çarpıcı bir beyte işaret etmiştir.⁵³ Maarrî'nin şiir hakkındaki analizi Muzaffer'in fikrini özetlemesi bakımından dikkate değerdir.

Anılan veriler ışığında, Muzaffer'in şiirde aradığı şeyin kendisinden asırlar öncesinde şiir hakkında konuşan Asmaî (öl. 216/831), Cumahî (ö. 231/846 [?]), Câhız (öl. 255/869), İbn Kuteybe (öl. 276/889) ve diğer nice eleştirmenin bakış açısıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Nitekim mezkûr isimler, şiirin niteliğini esas alarak şairleri değerlendirmişlerdir.⁵⁴ Muzaffer de şiiri ilişkili olduğu bütün etmenlerle bir arada değerlendirip onun nitelikli bir sanat ürünü olması gerektiğine işaret etmektedir.

Son tahlilde Muzaffer, şiirin nesirden daha etkin bir tür olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda şairin eşsiz bir hünerle derin anlamlar ve şık lafızlar içeren sanatsal, derinlikli, etkileyici ve nitelikli ifadeler bütününe belirli bir sistematik dâhilinde inşa etmesini şiir diye adlandırmıştır.⁵⁵ Şiirin sanatsallığındaki temel unsurun nitelik olduğuna özellikle dikkat çekmiş ve bu bağlamda eskilerin yolunu takip etmiştir.

1.2. Şiirin İlişkili Olduğu Alanlar

Muzaffer, şiir sanatının dil ve söz sanatlarıyla ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Buna göre şiir, nahiv ve belagatten bağımsız ele alınamaz. Özellikle söz sanatları özelinde, fesahat, hakikat-mecaz, sanat-masnu', vezin, lakap, kinaye, işaret muvazene ya da mümasele, tecnîs, tıbak, reddü'l-acz 'ale's-sadr, iltifât, istidrâd, taksîm, teshîm, tarsî, terdîd, mukabele, istisnâ, îgal, isti'are, teşbih, haşv, mütebea, mahlas, tadmîn, tecâhül-i ârif, mümâtena, serika (mahmude ve'l-mezmûme), tevârüd ve nakd gibi hususlardan ayrı olarak düşünülemez.⁵⁶ Çalışmanın kapsamı gereği, Muzaffer'in şiir ekseninde ele aldığı bu konulardan yalnızca nahiv, belagat, fesahat, hakikat ve mecaz, sanat ve masnu', serika, tevârüd ve nakd gibi Arap dili ve belagati literatüründe öne çıkan meselelere yer verilecektir.

1.2.1. Nahiv

Nahiv ilmini şair, yazar veya hatip fark etmeksizin edebi bir eser ortaya koyan herkesin zorunlu olarak bilmesi gerektiğine işaret eden Muzaffer, kimi belagatçilerin dildeki lahna ağızdaki pis kokuya benzettiğine işaret eder. Yine Peygamber (a.s)'ın: "Allah kime merhamet etmişse onun dilini düzeltmiştir."⁵⁷ şeklindeki hadisini nahvin önemini belirtmede vurgulamıştır. Konunun önemine işaret sadedinde yer verdiği örnekler arasında Hz. Ali'nin nahiv öğrenmeye teşvik eden ifadeleri de yer almaktadır.⁵⁸

Muzaffer nahvi ilmini, kelime çekimlerinde ve kelime sonlarındaki sesleri belirlemede (irab) Arap kelamının izlediği yol olarak tarif eder. Nahvin lügat açısından yol, yönelmek gibi anlamlara geldiğini ifade ettikten sonra bunun, dilin gramerini ifade etmede bir istilaha

⁵³ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 11-12.

⁵⁴ bk. Yusuf Seller, "Asmaî'nin Fahl Kavramı Ekseninde Eleştirel Tutumu: Fuhûletü'ş-şu'arâ' Örneği", *Turkish Studies - Language and Literature* Volume 18 Issue 1/Volume 18 Issue 1 (2023), 533-534.

⁵⁵ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 11-12.

⁵⁶ Muzaffer bu kavramları eserinin birinci bölümünde izah edip örneklerle açıklamaktadır. el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 7-226.

⁵⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi (Beirut: Müessesetü'r-risâle, 1986), 2/1/338.

⁵⁸ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğhrîd*, 13-14.

dönüştüğüne değinir. Fıkıh ilminde "فقہ" "Bildi, anladı." lüğat manasının fıkıh ilmine terim manası olarak geçmesine⁵⁹ benzediğini ifade eder. Öte yandan, nahiv ilminin ortaya çıkmasında etkin isimlerin ilkinin Hz. Ali (öl. 40/661) olduğunu vurgulayan Muzaffer, nahvin nasıl ortaya çıktığına dair rivayetin herkesçe bilindiğine işaret eder.⁶⁰ Böyle bir işaret, nahvin doğuşuna ilişkin Hz. Ali ve Ebû'l-Esved ed-Düelî (öl. 69/688) hakkındaki rivayetlerin hicri VII. asırda bir uzlaşma niteliği taşıdığını göstermektedir.⁶¹

Öte yandan, Muzaffer, nahiv ilminin isim, fiil ve harf gibi hususiyetleri üzerinde durur. Bu hususlarda kısa bir malumat ortaya koyduktan sonra şiirle nahiv arasındaki ilişkinin önemine değinerek nahiv olmaksızın şiirin bozulacağını ve problemler içereceğinin altını çizer.⁶² Bu açıklama, şiir olmadan nahiv ilminin en mühim istişhat metodlarından birinin yok olacağına işaret etmektedir. Ayrıca Arap şiirinin nahiv ilmi açısından bu bağlamdaki kıymeti ve nahiv ilminin doğuş süreci göz önüne alındığında, Muzaffer'in nahiv bilmeyen birinin şair olamayacağını söylemesi muhtemelen nahvin doğuşundan sonraki evreyle ilgilidir. Nitekim nahiv ilminin metodolojik olarak ortaya çıkmasından önce şairlerin kendi selikalarına uygun olarak şiir inşaat ettiği bilinmektedir. Nahve dair ilk müstakil eser Sıbeveyh'in (öl. 180/796) *el-Kitâb*'ı kabul edildiğinde,⁶³ hicri I. asrın sonları ve II. asrın başlarından sonra şairlerin nahiv öğrenmesi mümkün olabilir. Dolayısıyla bu yorumuyla Muzaffer'in, nahiv bilmedeki zorunluluktan kastının Arap diline vakıf olmak olduğu anlaşılmalıdır. Bir başka ihtimal ise Muzaffer'in kendi dönemindeki şairleri dikkate alarak bu fikri ileri sürmüş olabileceğidir.

1.2.2. Belagat

Muzaffer, yukarıdaki mülahazalarının ardından belagat ve şiir arasındaki ilişkiyi ele alır. Belagate dair çok sayıda tanıma yer verir. Bunları Mufaddal ed-Dabbî'nin (öl. 178/794 [?]) bir bedevîye referansla aktardığı "acziyet olmaksızın îcaz, gevezelik olmaksızın itnab" şeklinde zikrettiği belagat tanımıyla başlar ve ardından çok sayıda tanım zikreder. Bu tanımlar genel itibarıyla sözü lafiz ve mana itibarıyla zorlanmaksızın ifade etmek ve makama göre söz söylemek manasını muhtevidir. Bütün bu tanımların ardından kendisinin belagate dair analizlerini zikreder. Buna göre "ب-ل-ع" harflerinden oluşturulan kelimenin "بلغ" kelimesi insanın çabaladığı şeye ulaşmasını ifade eder. Bu nedenle bir işin zirvesine erişildiğinde Arapçada "بلغت الأمر والغرض" "Nihai amaca ulaştım." denilmiştir. Dolayısıyla bir sözü zirve noktasında söylemek, kişinin edebiyat ve dildeki potansiyeline işaret eder. Bu merhaledeki birinin "beliğ" "sözü söylemede maksada ulaşan" kişi olduğu söylenir.⁶⁴

Öte yandan "غلب" kelimesinin "Galip geldi." ve "Zafer elde etti." anlamına⁶⁵ odaklanan Muzaffer, zaferin ancak güçle doğru orantılı bir sonuç olduğunu vurgular. İlgili harflerin bir

⁵⁹ Abdulkâdir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh* (Beirut: Dârü'l-ma'rife, 2012), 445.

⁶⁰ el-'Alevî, *Nadratü'l-ıġrıd*, 15; Meşhur Alman şarkiyatçı Carl Brockelman (öl.1956) bu hikayenin gerçek olmadığını kanaatindedir. Carl Brockelman, *Târihu'l-Edebi'l-'Arabî*, çev. Abdulhalîm en-Neccâr (Kâhire: Dârü'l-me'ârif, 1959), 6/2/123.

⁶¹ Benzer bir örnek için bk. Ebû'l-Feth Ziyâüddîn İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâir fi edebi'l-kâtib ve ş-şâir*, thk. Ahmed el-Hüfî - Bedevî Tabâne (Kâhire: Dârü'n-nahda, t.y.), 1/42-44.

⁶² el-'Alevî, *Nadratü'l-ıġrıd*, 15-17.

⁶³ Brockelman, *Târihu'l-Edebi'l-'Arabî*, 6/2/123.

⁶⁴ el-'Alevî, *Nadratü'l-ıġrıd*, 19.

⁶⁵ er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, 419-420.

başka kombinasyonu olan "لغب" kelimesinin ise "Yoruldu." anlamlarını ihtiva ettiğini⁶⁶ yorgunluğun gücün kullanılmasından ileri geldiğine işaret eder. Dolayısıyla aynı kök harflerini içeren bu üç kelimenin ortak paydasında gücün yer alması, belagatin isabetli söz söyleme gücüyle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu bağlamda mensûr bir kelam bakımından belagatin zirvesinin Kur'an-ı Kerîm olduğuna dikkat çeken Muzaffer, manzum kelamın zirvesinin ise İmruülkays'ın meşhur "... إِيْفَا نَيْك " "Durun! Ağlayalım..." şeklinde başlayan kasidesi olduğunu ifade eder. Ardından Tarafe'nin (öl. 564 [?]) şu beytinin: [Tavîl]

"وَلَسْتُ بِحَلَالِ التَّلَاعِ مَخَافَةً ... وَلَكِنْ مَتَى يَسْتَرْفِدِ الْقَوْمُ أَزْفِدُ"⁶⁷

"Asla ben, (insanlara su vermekten) korkarak (yolu, izi olmayan) yüksek tepelere ev kuran değilim. Aksine onlar (suya ihtiyaç duyar da benden) yardım isterse (diye görünürdeki yüksek tepelere cesurca ev kurdum ki onlara su verip) yardım edeyim."

lafızlarından daha fazla manası olduğuna vurgu yapar. Sonra bu beyti şerhe girişir ve burada Tarafe'nin üstün bir belagatle sözü nazmettiğine, başka bir deyişle, sözü nitelikli söyleyebilme gücünü son merhalesine dek kullandığına işaret eder.⁶⁸ Nitekim yukarıda beytin çevirisinde de görüleceği üzere, Tarafe'nin lafızlarının dilimizdeki karşılığı parantez dışındaki kısımlardır. Ancak Tarafe parantez içindeki manaları da kastetmiştir. Bu bağlamda belagati izah etmede Muzaffer'in seçtiği şahidin isabeti dikkat çekicidir.

Muzaffer'in belagatin tanımını yaparken "بلغ" kelimesinin kök harflerinin yer değiştirmesiyle elde edilen kelime türevlerinin de anlamlarına müracaat ederek belagatin terim manası için bir dayanak araması, özgün bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Nitekim, tespit edilebildiği kadarıyla belagat ilminin teşekkül sürecinden Muzaffer'e kadarki evreye dek, kelimenin kök harflerinden elde edilen diğer kelimelerin de anlamlarını esas alarak belagat tanımı yapan bir belagat âlimine rastlanmaz.

1.2.3. Fesahat

Şiirle ilişkili olan bir diğer husus fesahattir. Muzaffer, fesâhat konusunun geniş açıklamalara ihtiyaç duyan bir konu olduğuna dikkat çekip henüz konunun başında *er-Risâletü'l-'Aleviyye* isimli risâlesinde bu konuya detaylı bir biçimde eğildiğini belirtir. Ancak *Nadrah*'da meseleyi daha muhtasar bir biçimde ele aldığını meşhur belagat alimlerinden İbn Sînân el-Hafâcî'nin (öl. 466/1073) izinden gittiğini peşinen belirtir.⁶⁹

Fesahatin keşfetmek açığa çıkarmak anlamından türediğini belirten Muzaffer, sütün köpükten arınmış saf halinin "أَفْصَحَ اللَّيْنُ إِفْصَاحًا" şeklinde ifade edildiğini bildirir. Yine birçok klasik ve modern belagat eserinin ortaklaşa kullandığı "أَفْصَحَ الصَّبِيْحُ" örneğini⁷⁰ de açıklamalarına dâhil eder. Konuşabilen kimsenin fasih, konuşamayanın ise acem olduğunu belirtip bu konudaki açıklamaların kâfi olduğunu söyleyerek hakikat ve mecaz bahsine geçiş yapar. Öte yandan, fesahate dair açıklamalarında takip ettiği İbn Sînân'ın belagat ve fesahatin birbirinden farkına

⁶⁶ er-Râzî, *Muhtârû's-Sihâh*, 518.

⁶⁷ Tarafe b. el-Abd, *Dîvânü Tarafe b. el-Âbd*, thk. Mehdi Muhammed Nâsiruddîn (Beirut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye, 2002), 24.

⁶⁸ el-'Alevî, *Nadrahü'l-İghrîd*, 19-21.

⁶⁹ el-'Alevî, *Nadrahü'l-İghrîd*, 22; İbn Sînân el-Hafâcî, *Sırru'l-fesâha* (Beirut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1982), 58.

⁷⁰ bk. Ali Bulut, *Belagat* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2013), 35.

ilişkin yaptığı açıklamalara⁷¹ değinmediği görülür. Bunun nedeni, konuyu havale ettiği risalesinin bulunması olabilir.

1.2.4. Hakikat ve Mecaz

Muzaffer, hakikat terimiyle bir kelimenin vazediliş anlamıyla kullanılmasını, mecazla ise bunun tam aksinin kastedildiğini vurgular. Ali b. İsâ er-Rummânî'ye (öl. 384/994) referansla hakikati, istiare cihetine gidilmeksizin manaya delalet ve mecazı da istiare cihetine yönelerek manaya delalet olarak nitelendirir.⁷² Bu tanımın akabinde bir kelimenin hakikat mi yoksa mecaz mı ifade ettiğini üç bağlamda tespit etmenin mümkün olduğunu belirtir: İttisâ', tevkîd ve teşbih. Şayet bu üç durum söz konusu değilse sözü hakikate hamletmenin daha doğru bir tercih olacağını altını çizer. Örneğin; ... وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا "Onu rahmetimizin içine soktuk." ayetinde⁷³ "في" harfi cerinin kullanılmasıyla bir mahal söz konusu olmuştur. "رَحْمَتِنَا" ibaresi ise mekana hamledilemediği için burada bir ittisâ' gündeme gelmiştir. Dolayısıyla mecâzî anlam tercih edilmelidir. Teşbih açısından rahmet dâhil olunan bir yöne benzetilmişken; tevkîd açısından cevherle haber verilen bir durumu arazla haber vermek söz konusudur. Bir bakıma bu, müşebbehi arazla yüceltmek ve ona itibar sunmak demektir. Muzaffer'in bu izahı soyut bir hususu somutlaştırmayı da tevkîd sadedinde değerlendirmek olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla bu ayette bir mecaz söz konusudur. Kelimeler hakiki anlamına hamledilemez. Bu izahların ardından, Arap şiirinde sayılamayacak kadar çok mecaz olduğunu söyler ve buna dair örneklerden biri Tarafe b. el-Abd'ın (öl. 564 [?]) şu beytidir:⁷⁴

"ووجه كَأَنَّ الشَّمْسَ أَلْفَتْ رِءَاءَهَا ... عَلَيْهِ نَقِي اللَّوْنُ لَمْ يَتَّخَذْ"

"Sevgilin öyle bir çehresi var ki sanki güneş ridasını (güzelliğini ve ışığını) ona giydirmiş de rengi parlak, (teni) pürüzsüz ve dupduru."

Bu beyitte kendisi bir cevher (ışığın özü) olan güneş kıyafet giyebilen bir insan olarak muhataba tasavvur ettirilmiştir. Böylelikle o, bir araza iliştilmiş ve muhatabın zihninde belirginleştirilmiştir. Muzaffer, bu türden tüm teşbihlerin istiare olduğunu ve tüm istiarelerin de mecaz kategorisinde değerlendirildiğini belirtmektedir.⁷⁵ Bu konudaki açıklamalarını çeşitli örneklerle sunduktan sonra müellif şiirin alakalı olduğu hususlardan sanat ve masnu' konusuna geçer.⁷⁶

Muzaffer'in mecaz konusundaki mülahazası özgün bir yaklaşım olarak değerlendirilmeye elverişli görünmemektedir. Nitekim çağdaşı İbnü'l-Esîr'in bu konuda neredeyse aynı ibarelerle ve örneklerle konuyu ele aldığı dikkat çekmektedir. Onun açıklamalarının ise el-Hasâîs sahibi İbn Cinnî'ye (öl. 392/1002) ait olduğunu kendisi haber vermekte⁷⁷ ve el-Hasâîs'e müracaat edildiğinde de bu doğrulanabilmektedir.⁷⁸

⁷¹ el-Hafâci, *Sırru'l-fesâha*, 59 vd.

⁷² el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 23.

⁷³ el-Enbiyâ 21/75.

⁷⁴ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 24.

⁷⁵ Aynı açıklama için bk. Ebü'l-Feth Osmân İbn Cinnî, *el-Hasâîs* (el-Heyetü'l-Mısrıyyetü'l-'ammetü li'l-kitâb, ts.), 2/447.

⁷⁶ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 24-25.

⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâir*, 2/68-69.

⁷⁸ İbn Cinnî, *el-Hasâîs*, 2/444-445, 447.

1.3. Sanat ve Masnu'

Sanat, Muzaffer nezdinde bozulma ve düzelme sadedindeki tüm hadiseler için kullanılan bir kelimedir. Bununla, bir cismin fiziksel olarak alabileceği şekiller ve renklerin kastettiğini belirtir. Bunlara da arazlar denilir. Masnu' ise bu arazların iliştiği şeylere denilir. Örneğin; Allah'ın bir canlıya şekil, renk ve birtakım özellikler vererek onu yaratması eylemi bir sanattır. Dolayısıyla bu eyleme maruz kalan herhangi bir şey ise masnu' olmuştur. Bu nedenle cisimler masnu' olarak nitelendirilir. Ancak mecazi anlamda bir ittisa' ile bunlar sanat olarak değerlendirilir. Mesela birinin: "Bu şey; güzel, çirkin, tam ya da eksik bir sanatla ortaya konmuş (masnu') bir cisimdir." demesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Çünkü burada sanat (yapılan iş) ve masnu' (işin üzerinde yapıldığı nesne) hem sanat lafzıyla hem de masnu' lafzıyla ifade edildiğinde bir sorun çıkmaz. Şiirde sanat meselesi ise nesirde bulunmayan nazım konusunda gerçekleşir. Masnu' ise özü, mensur kelimeler olan şiirdir. Dolayısıyla masnu' yokluktan vücuda geçmeden masnu' olarak değerlendirilmez. Ancak müşahede edilen ve bilinen bir şey olduğunda masnu' olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla masnu' olması gündeme geldikten sonra kalitesi, bayağılığı, çirkinliği, güzelliği, tamlığı veya eksikliği de söz konusu edilebilir. İşte tam bu noktada sanat ve eleştiri arasında ciddi bir ayırım yapılması gerekir. Çünkü Muzaffer'in belirttiğine göre, çok sayıda musannif eleştiri ile sanatı ayırt etmeksizin birbirinin yerine kullanmıştır. Bu Muzaffer nezdinde, yaygın bir hatadır.⁷⁹ Bunun neden bir hata olduğu sorusunu Muzaffer, duyulmamış ya da insanlara ulaşmamış bir şiire iyi ya da kötü kabilinden bir değerlendirme yapmaya imkân olmadığını söyleyerek yanıtlar. Böylelikle sanat, masnu' ve eleştiri sözcükleri arasındaki farkları bilmek gerektiğinin altını çizer. Ayrıca eleştirinin de bir şiirin üzerinde uzunca süre kafa yormak, onu tekrar tekrar incelemek ve bu eylemler neticesinde o şiir hakkında bir kanaat belirtmek olduğunu vurguladığı da söylenmelidir.⁸⁰

Muzaffer'in ele aldığı bu konu eksenindeki değerlendirmelerini İbn Reşîk "المطبوع والمصنوع" "el-Matbu' ve'l-masnu'" bahsi altında ele alır. Buna göre matbu', şairin doğal bir biçimde (spontane) şiir söyleyebilmesidir. Bu, bir bakıma şairliğin tabiat olarak bir kimsede bulunmasıdır. Öte yandan, masnu' için de aynı durum söz konusu olsa da onun farkı, matbu' olarak ortaya konan şiir üzerinde kafa yorarak onu geliştirmekle ilgilidir. Şiir böylelikle masnu' hale gelir. Mesela Züheyr'in "الحوليات" "el-Havliyyât" adı verilen, üzerinde bir yıl boyunca kafa yordığı şiirler bu türdendir. İbn Reşîk Arapların şiirdeki tecnis, tıbâk, mukabele gibi söz sanatlarına ya da özellikle lafza veya manaya odaklanmaksızın kelamın duruluğuna ve akıcılığına dikkat ettiklerini haber verir. Dolayısıyla masnu' şiirler de aslen kendiliğinden söylenmiş şiir mesabesindeyken aradaki tek fark şairin bunun üzerinde kafa yorarak kelamı daha duru hale getirme çabası olarak anlaşılmaktadır.⁸¹

Görüldüğü üzere, Muzaffer konuya İbn Reşîk'ten daha farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Bir bakıma iki yaklaşımın özellikle de masnu' kavramını ele alışında birbirinden ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Yine iki yaklaşımın en temel farklarından biri de İbn Reşîk'in meselenin

⁷⁹ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, 26.

⁸⁰ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, 26-27.

⁸¹ el-Kayravânî, *el-'Umde*, 1/129.

kavramsal çerçevesine odaklanması, Muzaffer'in ise kelimenin lügat manasından istilah anlamına erişmek için çıkarımlar yapmasıdır.

1.4. Diğer Bazı Meseleler: Serika, Tevârüd ve Nakd

Klasik Arap edebî eleştirisinin en mühim konularından biri olan serika (şiir hırsızlığı/intihal) meselesi Cahiliye Dönemi'nde izlerine rastlanan bir konudur. Belagat ilminin konuları arasından şiirle ilişkili bir konu olarak ele alınmasının izi sürüldüğünde, belagat ilminin olgunlaştığı evrelerde -hicri V. asırda- Abdülkâhîr'in el-Cürcânî'nin (öl. 471/1078-79) *Delâilü'l-îcâz*'ında ve *Esrârü'l-Belâga*'sında karşılaşılan bir konu olarak dikkat çekmektedir.⁸² Yine de Abdülkâhîr'den sonraki dönemde İbn Munkîz (öl. 584/1188)⁸³, Abdülkâhîr'in eserlerini değerlendiren Fahreddîn er-Râzî (öl. 606/1149)⁸⁴ ve Sekkâkî gibi isimlerin serika konusuna dair müstakil bir başlık açmadıkları görülmektedir.⁸⁵ Oysa bu isimlerin çağdaşı sayılabilecek İbnü'l-Esîr'in serika konusunda uzun mülahazalarına rastlanmaktadır. Hatta İbnü'l-Esîr nesh, selh ve mesh ayrımlarıyla konuya yeni bir katkı sağlamıştır.⁸⁶ İbnü'l-Esîr'den sonraki dönemlerde serikanın, Kazvî'nin *Telhis*'inde⁸⁷ ve *İzâh*'ında⁸⁸ yer verdiği bir konu olduğu görülmektedir.⁸⁹

Yukarıda anılan belagat ve eleştiri alimlerinden özellikle çağdaşları sayılabilecek Râzî ve Sekkâkî'nin temas etmediği serika meselesine, Muzaffer'in şiirle ilişkisi bağlamında değindiğini görülmektedir. Buna göre o, konuya dair bir tanım vermeksizin serikayı iki kısma ayırır: Mahmûde (Övülen) ve mezmûme (Yerilen). Bu yukarıda ele aldığımız meselelerden farklı bir tutumdur. Nitekim kelimelerin lügat anlamlarından yola çıkarak analiz yapma tutumunu burada sürdürmediği dikkat çekmektedir. Diğer yandan, kudemânın serika eyleminden hoşlanmadığını belirtir. Bu bağlamda muallaka şairlerinden Tarafe b. el-'Abd'in (ö. 564[?]) insanların en şerlisinin çalan kimse olduğuna vurgu yaptığı şu beyitleri zikreder: [Basît]

"لَا أُعِيرُ عَلَى الْأَشْعَارِ أَسْرَفُهَا ... عَنْهَا غَيْبٌ، وَشَرُّ النَّاسِ مَنْ سَرَقَا
وَإِنْ أَحْسَنَ بَيَّتَ أَنْتَ قَائِلُهُ ... بَيَّتَ يُقَالُ، إِذَا أَنْشَدْتَهُ، صَدَقَا"⁹⁰

"Ben şiirlere saldırıp çalmam. Buna ihtiyacım da yok. Zira insanların en şerlisi çalan kimsedir."

"Şüphesiz söylediğin en güzel beyit, sen onu inşâd ettiğinde
(insanların) 'Doğru söyledi!' dediği beyittir."

⁸² Abdülkâhîr el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Kâhire: Dârü'l-medenî, ts.), 340-350; Abdülkâhîr el-Cürcânî - Mahmûd Muhammed Şâkir, *Delâilü'l-îcâz* (Kâhire: Dârü'l-medenî, 1992), 483-488.; Yusuf Seller, *Şiirde İntihal Meselesi ve Arap Şiirine Yansımaları* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2021), 190-195.

⁸³ Usâme İbn Munkîz, *el-Bedî fî nakdi's-şi'r*, thk. Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmid Abdu'l-mecîd (Kâhire: Mustafa el-Bâb el-Halebî, 1960), 183-185.

⁸⁴ bk. Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Nihâyetü'l-îcâz fî rivâyeti'l-îcâz*, thk. Nasrullah Hacı Müftüoğlu (Beyrut: Dârü Sâdir, 2004).

⁸⁵ bk. Yusuf b. Ebî Bekr Muhammed b. 'Ali es-Sekkâkî - Naîm Zerzûr, *Miftâhu'l-'ulûm* (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1983).

⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâir*, 3/222-292.

⁸⁷ el-Kazvî'nî el-Hatîb, *Telhis ve Tercümesi*, çev. Nevzat H. Yanık vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2006), 161.

⁸⁸ el-Kazvî'nî el-Hatîb, *el-İzâh fî 'ulûmü'l-belâga*, thk. Muhammed Ali Bicavî (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye, 2002), 301 vd.

⁸⁹ bk Seller, *Şiirde İntihal*, 43-44.

⁹⁰ el-'Abd, *Divânü Tarafe b. el-'Âbd*, 57.

Ancak durumun bu beyitlerde anlatıldığı gibi olmadığını vurgulayan Muzaffer, şairlerin serika yaptıklarına değinir.⁹¹

Muzaffer'in serika meselesine önceliklerden farklı bir katkısının olmadığı anlaşılır. Nitekim serikadan övülenlerin on çeşit olduğunu belirtir ve bunları şöyle sıralar:⁹²

Uzun lafızları kısaltmak, lafzı zayıf olanı güçlendirmek, manası iyi mebnası kötü olanı iyileştirmek, temayı değiştirmek, alınan manadan bir başka mana üretmek, lafızları farklı manaları aynı olan sözden bir başka söz üretmek, (Bunu en iyi vecih olarak anar), aynı manayı farklı lafızlarla güzelleştirmek, sarik ve mesruk minhin eşit kılacak bir ekleme yapmak, iki nazım arasında fark gözetilemeyecek derecede denklik, alanın kelamının aldığına üstün gelmesi durumudur.

Diğer yandan, mezmûm serika ise kısa bir ifadeyi uzatmak, sağlam bir ifadeyi bayağı hale getirmek, yapı ve manası güzel olanı çirkinleştirmek, temayı övgüden yergiye taşımak, vezin ve kafiyesi güzel olanı ravinin diline ağır gelecek şekle dönüştürmek, tam kelamı nakıs hale getirmek, alınan kelamın alaninkinden daha nitelikli olması, kafiyeyi çirkinleştirmek, lafız ve manayı beraber almak şeklindedir. Sonuncusu Muzaffer nezdinde en çirkin serika türüdür.⁹³

Yukarıda serika konusundaki mülahazası sunulan Muzaffer'in hicri IV. asrın sonları ve V. asrın başlarına yakın bir evrede Mütenebbî eleştirisinde öne çıkan eleştirmenlerden *Munsif* sahibi İbn Vekî'in (öl. 393/1003) bu bağlamdaki görüşlerini takip ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Vekî de konuyu temelde ikiye ayırarak bunlar altında benzer maddeleri zikretmiştir.⁹⁴

Muzaffer'in şiirle ilişkili mevzular sadedinde ele aldığı bir başka mesele, şairlerin bir ya da iki beyitte tesadüf etmesi anlamına gelen tevârüddür. O, böyle bir şeyin mümkün olmadığını düşünür ve bunun mahda serika olduğunu söyler.⁹⁵ Bu konuda İbnü's-Sikkât'le (öl. 244/858) aynı düşündüğünü belirtir. Nitekim o İmruülkays ve Tarafe arasında söz konusu olan "وقرفا بها صحبي" "وقرفا بها صحبي" beytinin Tarafe tarafından intihal yapıldığı kanaatinindedir. Ona göre iki şair ancak bir manada ve bir kafiyede denk düşebilir. Bir beytin tamamında denk düşmenin imkânı yoktur.⁹⁶ Dolayısıyla bu tutumuyla da çağdaşı İbnü'l-Esîr ve öncesinde tevârüdü mümkün kabul eden birçok eleştirmenden ayrıldığı söylenebilir. Bu kanaatiyle hicri III. asrın önde gelen eleştirmenlerinden İbn Kuteybe'nin ilgili beyitler hakkındaki tercihi⁹⁷ paralellik göstermektedir.

Son olarak Muzaffer'in şiirle ilişkilendirdiği husus nakd konusudur. Nakdin şiir konusunda uzman olmakla ilgili olduğunu vurgular.⁹⁸ Bu bahiste Alkame b. Abade (öl. 3/625 [?]) ve İmruülkays arasında cereyan eden hadiseye yer verir. Buna göre; eşinin hakem olduğu bir şiir

⁹¹ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 203.

⁹² el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 203-209.

⁹³ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 209-217.

⁹⁴ krs. İbn Vekî et-Tinnîsî, *el-Munsif li's-sârik ve'l-mesrûk minh fi izhâri serikâti Ebî't-Tayyib el-Mütenebbî*, thk. Ömer Halife b. İdrîs (Bingâzi: Câmî'atu Karyûnis, 1994), 1/102-103 ve 104-117; Seller, *Şiirde İntihal*, 171-177.

⁹⁵ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 222.

⁹⁶ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 225.

⁹⁷ bk. İbn Kuteybe ed-Dineverî, *eş-Şi'r ve ş-Şu'arâ* (Dâru'l-hadis, 2002), 2/1/129.

⁹⁸ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrid*, 226-231.

düellosunda İmruülkays, Alkame'ye mağlup olmuştur.⁹⁹ Öte yandan Câhız'ın, Asmaî'den şiir öğrenmek istediğini ancak Asmaî'nin yalnızca şiirin garîb kelimelerinde uzman olduğunu, Ebû Ubeyde'nin eyyâm ve ensâb konusunda yetkin olduğunu belirttiğine değinir. Şiir konusunda edinmek istediği bilgiye sadece edip ve yazarlar vasıtasıyla ulaştığına işaret eder. Bununla nakd konusunda uzmanlaşmanın bir birikim gerektirdiğine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Ardından bütün ifadeleri aynı ancak son kelimeleri farklı biten İmruülkays ve Tarafe'nin beyitlerini analiz eder. Buna göre, İmruülkays ve Tarafe arasında tevârüd olarak anılan "وَأُفْرَفًا بِهَا صَحْبِي عَلِيٍّ مَطِيهِمْ" beytini İmruülkays "تَجَمَّلَ" diyerek bitirirken Tarafe "تَجَلَّدَ" diyerek bitirmiştir. Sıradan bir kimse için bu beyitler arasında bir fark görünmeyebilir. Ancak bir eleştirmen için durum böyle değildir. Birincisinde İmruülkays hem madden hem de manen iyi olmayı kastetmişken ikincisinde Tarafe acizliği ve zayıflığı bırakmayı kastetmiştir. Her iki mana ve lafız arasında devasa bir fark vardır. Dolayısıyla eleştirmenlik sıradan bir iş değildir. Eleştirmen de hem şiir bilgisine hem eleştirel düşünme yetisine sahip olmalıdır.¹⁰⁰ Bu yorumlarıyla Muzaffer'in kendisini bir eleştirmen olarak arz ettiği akla gelmektedir.

Öte yandan, Muzaffer'in eleştiriye ilişkin görüşleri, ilk eleştirmenlerden Cumahî'nin bu konudaki görüşleriyle¹⁰¹ paralellik taşımaktadır. Ancak onunki kadar detaylı bir izaha girişmediği görülmektedir. Diğer yandan, İmruülkays ve Tarafe'nin beyitleri hakkında yaptığı analizin özgün bir yanı olduğu da söylenmelidir. Nitekim serika konusunda aynı örneğe müracaat eden çağdaşı İbnü'l-Esîr'in¹⁰² ve onu öncesinde de İbn Reşîk'in¹⁰³ böyle bir izahına rastlanmamaktadır.

Sonuç

Muzaffer el-'Alevî; Sekkâkî, Fahreddîn er-Râzî ve İbnü'l-Esîr gibi Arap dili ve belagati alimlerinin çağdaşı olarak hicri VII. asırda *Nadratü'l-iğrîd* adlı eseriyle özellikle Arap şiirine ve belagete dair mülâhazalarıyla dikkat çeken bir isimdir. Ne var ki anılan diğer alimler kadar ilgili literatürde öne çıkmadığı görülmektedir. Nitekim ülkemizde Muzaffer üzerine yapılan bir çalışmaya rastlanmaması literatürde bu konudaki boşluğu göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle Muzaffer'in biyografisine, şiir ve belagat üzerine analizlerine ilişkin bir araştırmanın gerekli olduğu kanaatiyle Muzaffer'in erişilebilen tek eseri *Nadra* özelinde müellifin şiir ve belagatin kimi meselelerini ele alışı çağdaşı ve selefi birçok alimin görüşleriyle mukayeseli bir şekilde incelenmiştir.

Muzaffer'in *Nadra* dışında iki eserinden daha söz edildiği ancak bunların akıbetine ilişkin bir veriye sahip olmadığımız anlaşılmıştır. *Nadra* ise Arap şiiri ve belagati üzerine kapsamlı bir inceleme sunmaktadır. Eserin şiir konusuna odaklandığı ve bununla ilişkili meseleleri bir düzen içerisinde serdettiği söylenebilir. Öte yandan Muzaffer, çağdaşlarının ve seleflerinin eserlerine kıyasla, ele aldığı konularda kimi zaman özgün ve derinlikli izahlar sunarken kimi zaman vasat ya da vasatı aşamayan bir izlenim vermektedir. Özellikle Cahiliye'ye ve İslâmî Dönem'e ait

⁹⁹ İlgili hâdise için bk. Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-hancı, 1997), 13/3/284.

¹⁰⁰ el-'Alevî, *Nadratü'l-iğrîd*, 237.

¹⁰¹ İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtu fuhûli's-su'arâ*; thk. Mahmûd Muhammed Şakir (Cidde: Matbaatü'l-Medenî, t.y.), 5 vd.

¹⁰² İbnü'l-Esîr, *el-Meseli's-sâir*, 3/230.

¹⁰³ el-Kayravânî, *el-Umde*, 2/281.

şiiirlere geniş bir yer ayırması ve muhdeslerin şiiirine de başvurması Muzaffer'in zengin bir şiiir bilgisi olduğu fikri uyandırmaktadır. Öte yandan, *Nadra*'nın, *el-'Umde* gibi önceki eserlerden etkilendiği ve onlarla benzerlikler taşıdığı gözlemlenirken kimi zaman Muzaffer'in şahsî yorumlardan kaçındığı ve bazen de yaygın kabullere muhalif bir tavır sergilediği görülmektedir. Bununla birlikte, ele aldığı ıstılahların lügat anlamlarından yola çıkıp ıstılah manalarıyla ilişki kurduğu bir telif yönteminden söz edebiliriz. Belagatin tanımına ilişkin yorumları bunun bir örneğidir. Ancak bu metodu her konuda işletmediği de vurgulanmalıdır. Serika konusundaki izahlarında bu tutumu görememekteyiz. Bunlar *Nadra*'nın akademik değerine ilişkin bir fikir sunmaktadır. Öte yandan, modern dönem edebiyat araştırmacılarından İhsân 'Abbâs'ın, Vezir Alkamî'nin böyle bir eserin ortaya çıkmasına neden olmasını eleştirmesinin kısmi bir haklılık payı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Muzaffer'in ele aldığı tüm konulara aynı özenle eğilmeyişi bu eleştiri kısmen de olsa haklı çıkarılabilir. Ancak döneminin öne çıkan bazı eserlerinin ıskaladığı hususlara temas etmesi, şiiir konusunda kapsayıcı, örnek çeşitliliği sunan, özgün çıkarımlar içermesiyle dikkat çeken, şiiir eksenli hususlara dair kapsamlı mülâhazaların ve anekdotların yer aldığı bir eserin ortaya çıkmış olması literatür açısından bir kazanım olarak değerlendirilebilir.

Muzaffer'in şiiirin mahiyeti üzerine yaptığı analizler, ele aldığı ıstılahları kelime kökeniyle ilişkilendirmek üzerinden ilerlemektedir. Özellikle şiiirin "el-Karîd" ve "el-Kasîd" şeklinde isimlendirilmesi ve bunların terim anlamları üzerine yaptığı açıklamalar, konuya yeni bir bakış açısı getirmektedir. Ayrıca Muzaffer'in şiiiri lafızlar manzumesi olarak tanımlaması ve bu tanımlı Kur'an ve şiiir örnekleriyle desteklemesi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Ancak, onun bu konudaki yaklaşımı, özellikle şiiirin tanımında niyet unsuru üzerine zahiren odaklanmadığı için Kudâme ve İbn Reşîk gibi öncü eleştirmenlerinkinden farklılık göstermektedir.

Muzaffer'in, hakikat ve mecaz kavramlarını Ali b. İsâ er-Rummânî'ye referansla tanımladığı görülmektedir. Ancak, bu görüşleri çağdaşı İbnü'l-Esîr'le ve en temelde *Hasâis* sahibi İbn Cinnî'yle örtüşmektedir. Öte yandan, Muzaffer, sanat ve masnu' bahsinde kendine özgü izahlar sunar. Eleştiri ile sanat arasında net bir ayırım yapılması gerektiğini savunur. *Tevârüd* konusunda ise dönemde bu hususta söz söyleyenlerden ayrılır.

Yukarıda anılan durumlar ışığında, Muzaffer'in eserinin Arap dili ve belagati literatürü açısından bir değer atfedilecekse bu, şiiire dair kapsamından ve ele aldığı konularda kökene ilişkin kavramsal analizler yapmasından ileri gelecektir. Ayrıca şiiir konusunda yoğun bir içeriği barındırması, Arap dili ve belagatinin öncü isimlerinin görüşlerini yeniden sunması ve kendisine özgü bir yöntemle şiiir ve belagete dair hususları değerlendirmesi de buna eklenmelidir. Gelecekte yapılacak çalışmalar Muzaffer'in biyografisine, günümüze gelip gelmediği bilinmeyen eserlerine ve *Nadra*'nın aruz ve şiiirle ilgili diğer bahislerine odaklanarak literatüre katkı sunabilirler.

Kaynakça | References

- 'Abbâs, İhsân. *Târîhu'n-Nakdi'l-Edebî 'inde'l-'Arab*. Beyrut: Dâru's-sekâfe, 4. Basım, 1983.
- Abd, Tarafe b. *Dîvânu Tarafe b. el-Âbd*. thk. Mehdi Muhammed Nâsiruddîn. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 3. Basım, 2002.
- 'Ales, Müseyyeb b. *Dîvânu Müseyyeb b. 'Ales*. thk. Abdurrahman Muhammed el-Vasîfî. Kâhire: Mektebetü'l-edeb, 2003.
- 'Alevî, İbn Tabâtabâ. *'Yâru-ş-şîr*. thk. Abdülazîz b. Nâsir el-Mâni'. Kahire: Mektebetü'l-hanci, ts.
- 'Alevî, Muzaffer. *Nadratü'l-iğrîd fi nusratil-karîd*. 00937, 192.
- Alevî, Muzaffer. *Nadratü'l-iğrîd fi nusratil-karîd*. thk. Nühâ Arif el-Hasen. Dımaşk: Mecma'u'l-lügati'l-'Arabiyye, ts.
- Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer el-. *Hizânetü'l-edeb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârun. Kahire: Mektebetü'l-hanci, 1997.
- Bağdâdî, Hatîb. *Târîhu Bağdat ve zuyûluhû*. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1417.
- Bağdâdî, İsmail b. Muhammed. *Hediyetü'l-ârifin esmaü'l-müellifin ve âsarü'l-musannifin*. 2 Cilt. İstanbul: Meb, 1955.
- Brockelman, Carl. *Târîhu'l-Edebî'l-'Arabî*. çev. Abdulhalîm en-Neccâr. Kâhire: Dâru'l-me'ârif, 5. Basım, 1959.
- Bulut, Ali. *Belagat*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1. Basım, 2013.
- Cumahî, İbn Sellâm. *Tabakâtu fuhûli-ş-şu'arâ*. thk. Mahmûd Muhammed Şakir. 2 Cilt. Cidde: Matbaatü'l-Medenî, t.y.
- Cürcânî, Abdülkâhir. *Esrârü'l-belâga*. thk. Mahmûd Muhammed Şakir. Kâhire: Dâru'l-medenî, ts.
- Cürcânî, Abdülkâhir. *Delâilü'l-i'câz*. Şakir, Mahmûd Muhammed Şakir. Kâhire: Dâru'l-medenî, 3. Basım, 1992.
- Dîneverî, İbn Kuteybe. *eş-Şîr ve ş-şu'arâ*. Dâru'l-hadis, 2002.
- Erken, İsmail. "Emevî Dönemi Şiir Eleştirisine Genel Bir Bakış". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 38 (21 Şubat 2024), 1158-1171.
- Ersönmez, Hüseyin. *Arap Dilinde Emâli Geleneği İbnü'ş-Şeceri'nin el-Emâlî Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Hafâcî, İbn Sinân. *Sırru'l-fesâha*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1982.
- (Hansâ), Ümmü Amr Tûmâdir bint Amr b. el-Hâris b. eş-Şerîd. *Dîvânu'l-Hansâ bi şerhi Sa'leb*. thk. Enver Ebû Süveylim. Ammân: Dâru Ammâr, 1988.
- Hatîb, el-Kazvînî. *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâga*. thk. Muhammed Ali Bicavî. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 2002.
- Hatîb, el-Kazvînî. *Telhîs ve Tercümesi*. çev. Nevzat H. Yanık vd. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2006.
- Hâtimî, Ebû Ali. *Hilyetü'l-muhâdara fi sinâ'ati-ş-şîr*. thk. Ca'fer el-Kettânî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Reşîd, 1979.
- İbn Ca'fer, Kudâme. *Nakdi'n-nesr*. thk. Hüseyin Taha - Abdülhamîd el-'İbadî. Kahire: Daru'l-kütübi'l-Mısıriyye, 1933.
- İbn Ca'fer, Kudâme. *Nakdi-ş-şîr*. thk. Muhammed Abdülmun'im Hafâcî. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-'ilmiyye, ts.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osmân. *el-Hasâsî*. 3 Cilt. el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-'ammetü li'l-kitâb, 4. Basım, ts.
- İbn Munkîz, Usâme. *el-Bedî fi nakdi-ş-şîr*. thk. Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmid Abdu'l-mecîd. Kâhire: Mustafa el-Bâb el-Halebî, 1960.
- İbnü'l-Esrî, Ebû'l-Feth Ziyâüddîn. *el-Meseli's-sâir fi edebî'l-kâtib ve ş-şâir*. thk. Ahmed el-Hûfi - Bedevî Tabâne. 3 Cilt. Kâhire: Dâru'n-nahda, t.y.
- İbnü'l-Esrî, Ziyâüddîn. *el-İstidrâk fi'r-red 'ale risâleti'bni'd-Dehhân el-müsemma bi'l-Meâhizi'l-Kindiyye mine'l-me'âni't-Tâiyye*. thk. Hafî Muhammed Şerif. Kâhire: Mektebetü'l-Anclû'l-Mısıriyye, 1958.

- Karabulut, Ali Rıza - Karabulut, Ahmet Turan. *Mu'cemü't-târîhi't-turâsi'l-İslamiyyi fî mektebâti'l-âlem (el-mahtûtât ve'l-matbûât)*. Kayseri: Dâru'l-akabe, 2001.
- Kâtîp Çelebi, Mustafa b. Abdullah. *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kutubî ve'l-funûn*. Bağdat: Mektebetü'l-müsennâ, 1941.
- Kayravânî, İbn Reşîk. *el-'Umde fî mehâsini's-şî'r ve âdâbihi ve nakdihi*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-cîl, 5. Basım, 1981.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-müellifîn*. Beyrut: Mektebetü'l-müsennâ, ts.
- Kudâtî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer. *Müsnedü's-Şihâb*. thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1986.
- Mûsûlî, Kemalüddîn. *Kalâidü'l-cümân fî ferâidi şu'arâi haze'z-zaman*. thk. Kâmil Selman el-Cubûrî. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2005.
- Râzî, Abdulkâdir. *Muhtârü's-Sihâh*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 5. Basım, 2012.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Nihâyetü'l-icâz fî rivâyeti'l-i'câz*. thk. Nasrullah Hacı Müftüoğlu. Beyrut: Dâru Sâdir, 2004.
- Sekkâkî, Yusuf b. Ebî Bekr Muhammed b. 'Ali es- - Zerkûr, Naîm. *Miftâhu'l-'ulûm*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1983.
- Seller, Yusuf. "Asmaî'nin Fahl Kavramı Ekseninde Eleştirel Tutumu: Fuhûletü's-şu'arâ' Örneği". *Turkish Studies - Language and Literature* Volume 18 Issue 1/Volume 18 Issue 1 (2023), 527-538. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.66504>
- Seller, Yusuf. *Şiirde İntihal Meselesi ve Arap Şiirine Yansımaları*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2021.
- Sezgin, Fuat. *Târîhu't-turâsi'l-'Arabî*. çev. Mahmut Fehmî Hicâzî. 5 Cilt. Câmi'atü İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1991.
- Sîrâfî, Ebû Sa'îd. *Şerhu Kitâbi Sîbeveyh*. thk. Ahmed Hasen Mehdilî - Ali Seyyid Ali. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2008.
- Tinnîsî, İbn Vekî'. *el-Munsifli's-sârik ve'l-mesrûk minh fî izhâri serikâti Ebî't-Tayyib el-Mütenebbî*. thk. Ömer Halîfe b. İdrîs. 2 Cilt. Bingâzî: Câmi'atu Karyûnis, 1994.
- Yalar, Mehmet. "Arap Şiiri". *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*. ed. İsmail Güler. İstanbul: İsam Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Zirikli, Hayruddin. *el-'Alâm*. Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, 15. Basım, 2002.